2021.197

Archeologienota Gent Lange Violettestraat 231

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

25-5-2022

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Gent Lange Violettestraat 231 (provincie Oost-Vlaanderen), gelegen binnen de afgebakende archeologische zone van de historische stadskern van Gent, waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 300m² of meer bedraagt en de bodemingrepen groter zijn dan 100m², dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het plangebied is ca. 1260m² groot en kent een min of meer rechthoekige vorm. Het is gelegen in het begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hoye, ofwel het Klein Begijnhof, opgericht rond 1240 en als geheel beschermd als Unesco Werelderfgoed. Het begijnhof bevindt zich ten oosten van de Lange Violettenstraat en bestaat uit woningen geordend rond een centraal grasplein, met in het zuidoosten de begijnhofkerk. De rondgaande straat in het begijnhof heeft ook de naam Lange Violettestraat gekregen, het plangebied betreft het gebouw en oostelijke tuin gelegen ter hoogte van huisnummer 231. Het betreft een U-vormig gebouw, met een ommuurde voortuin en een binnentuin/binnenkoer met daarin 1 boom, dat gekend staat als Convent Heilige Familie of Convent Huyshove en dateert uit 1652.

Het plangebied maakte steeds deel uit van het rond 1240 gestichte Klein Begijnhof, en werd enkele decennia later opgenomen binnen de stadsomwalling van Gent. Er zijn echter geen bronnen voorhanden om te bepalen hoe plangebied er uitzag tijdens de eerste eeuwen van het bestaan van het begijnhof. De oudste betrouwbare cartografische bron van de stad is het Panoramisch Plan van Gent uit 1534. Daarop is reeds bebouwing te zien ter hoogte van het plangebied, nl. een huizenrij langs de Schelde op de plek waar het huidige gebouw zich bevindt. Het huidige gebouw verscheen in 1652, de huidige begijnhofkerk vanaf 1658. Op alle cartografische bronnen van voor midden 17de eeuw wordt er bebouwing afgebeeld op het plangebied. De exacte aard daarvan is door het gebrek aan detail op de oude kaarten niet te achterhalen. Na 1652 ondergaat het plangebied vermoedelijk weinig structurele wijzigingen, het gebouw is in zijn huidige vorm duidelijk te zien op de kaart van Saurel uit 1841.

Over het Klein Begijnhof zijn nagenoeg geen archeologische gegevens gekend. In de buurt ervan zijn enkele laatmiddeleeuwse vindplaatsen gekend, maar gezien de ligging in de stadskern van Gent ligt dat binnen de lijn der verwachtingen.

Archeologische sporen die opklimmen tot de late middeleeuwen (en eventueel ouder) kunnen ook verwacht worden ter hoogte van het plangebied. Minstens sinds 1534 was er bebouwing op het terrein, terwijl het huidige gebouw dateert van meer dan 100 jaar later. Restanten van deze oudere bebouwing en sporen van ouder landgebruik kunnen bewaard zijn in de bodem. De impact van de 17de-eeuwse bebouwing op deze sporen is ongekend. Er kan aan het plangebied een hoge archeologische verwachting worden toegekend voor sites met complexe stratigrafie uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd.

Het bestaande gebouw wordt intern gerenoveerd, de vloeren worden gedemonteerd en herplaatst met de nodige bijkomende onderlagen (om de voldoen aan de huidige isolatienormen), er worden bijkomende nutsleidingen en -voorzieningen aangelegd, en tegen de oostgevel wordt een verharding aangelegd die zal dienst doen als terras/fundering van trap (2,8 bij 12,30m) en fietsenstalling (2,4 bij 6,2m). In de binnentuin worden 4 hemelwaterwaterputten (telkens 0,88 x 2,86 x 1,70m) gegroepeerd aangelegd, en 1 septische put (0,88 x 2,63 x 1,70m). Ook in de voortuin komt een septische put (2,40 x 2,40 x 0,88m) met ernaast een hemelwaterput (1,21 x 2,22 x 2,96m²). Zowel in de binnentuin, in de voortuin als in het gebouw worden diverse nieuwe nutsleidingen aangelegd, in smalle sleuven.

De bodemingrepen zijn samen te vatten als volgt:

- Eerder ondiepe ingrepen over een grotere oppervlakte voor de heraanleg van de vloeren in het gebouw, en de aanleg van de verharding aan de oostgevel;
- Diepere ingrepen op kleinere oppervlakte voor de septische putten en de hemelwaterputten;
- Smalle (max. 20cm breed) en eerdere ondiepe, sleufvormige ingrepen voor de nieuwe nutsleidingen.

Het plangebied kent een hoge archeologische verwachting. Op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet worden aangetoond. Omdat de diepte van een eventueel archeologisch niveau en de verstoringsgraad als gevolg van de huidige bebouwing niet exact gekend zijn, kan niet uitgemaakt worden of de geplande werken al dan niet zullen leiden tot een vernieling van archeologische sporen. Er is in het Klein Begijnhof nog quasi geen archeologisch onderzoek gebeurd, terwijl de site teruggaat tot de 13de eeuw; er is dus nog bijzonder veel kennispotentieel aanwezig. De kans is niet onbestaande dat archeologische sporen ondiep onder het huidige maaiveld bewaard zijn; in het gebouw kunnen bvb. oudere vloerniveaus aanwezig zijn vlak onder de huidige vloer. Hoewel de geplande bodemingrepen eerder beperkt zijn in oppervlakte en/of diepte en verspreid gelegen van elkaar, kan een gericht verder vooronderzoek op enkele plekken binnen het plangebied heel wat interessant archeologische informatie opleveren, die relevant is voor de rest van het Klein Begijnhof. De kans op kennisvermeerdering is dus groot. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren, in uitgesteld traject na het bekomen van de vergunning.

Gezien de ligging in een stadscontext, waarbij een complexe stratigrafie verwacht wordt, met het eventuele voorkomen van ophogingslagen, puinpakketten, funderingen,… in de bodem, is het uitvoeren van een verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten en -sleuven de enige relevante onderzoeksmethode om deze site te onderzoeken. Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen. Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden hieronder voorgesteld.

2. Administratieve gegevens en afbakening

Locatiegegevens: Oost-Vlaanderen, Gent, Lange Violettestraat 231

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 105667,70 en Y: 193071,53; X: 105744,46 en Y: 193108,34

Oppervlakte plangebied: 1260m²

Kadastergegevens: Gent, afdeling 4, sectie D, perceel 2293B, 2296E.

Het plangebied komt niet volledig in aanmerking voor verder vooronderzoek, omdat er niet overal bodemingrepen gepland zijn. Het verder vooronderzoek focust op 4 deellocaties:

1) voortuin: locatie van de aan te leggen nutsvoorzieningen
2) binnentuin: locatie van de aan te leggen nutsvoorzieningen
3) achtertuin: locatie van de aan te leggen verharding tegen de oostgevel van het gebouw
4) in het gebouw: in de kamers waar de vloeren worden heraangelegd

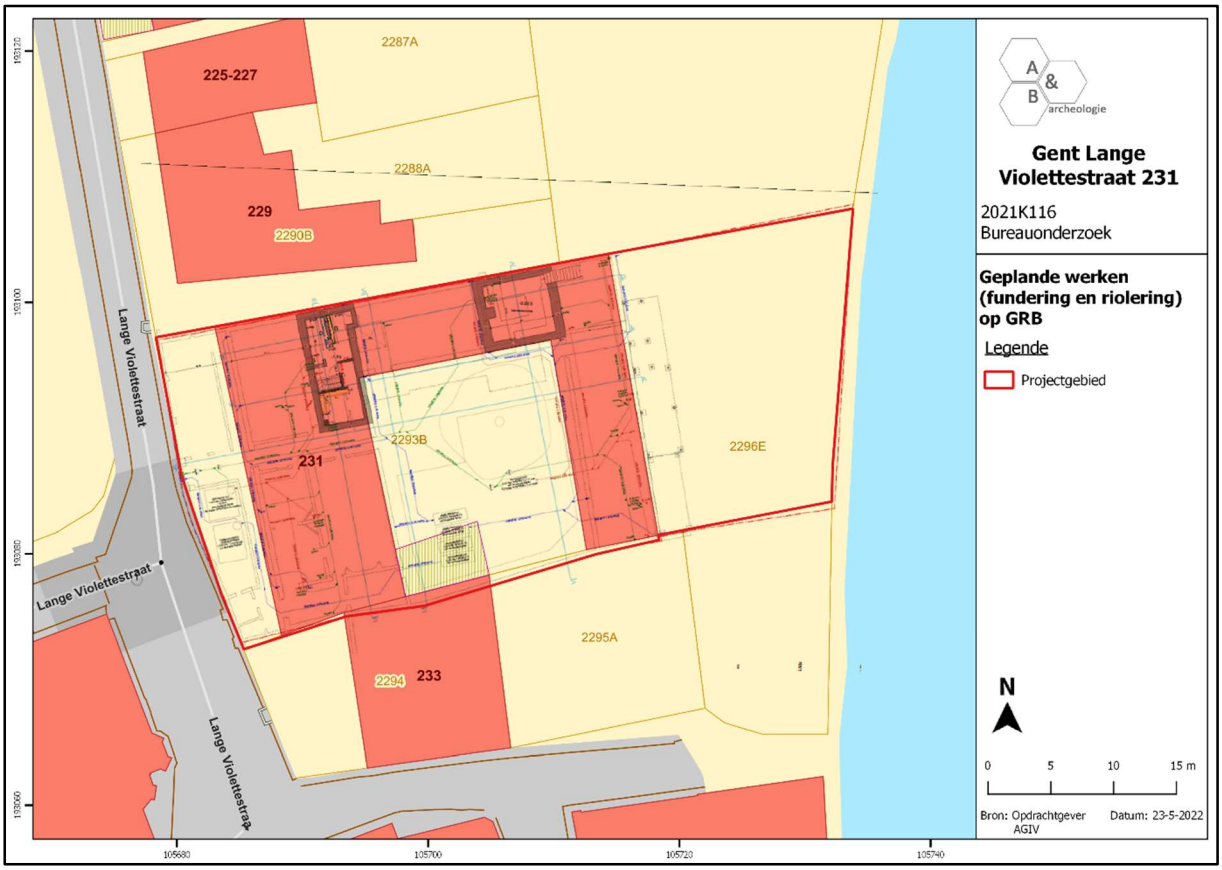

Figuur 1 Geplande werken funderingen en riolering, geprojecteerd op de kadasterkaart (bron: geopunt.be en initiatiefnemer).

3. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is het achterhalen of er op het terrein één of meerdere archeologische sites aanwezig zijn en te bepalen welke maatregelen dienen te worden genomen voorafgaand aan de verdere ontwikkeling van het projectgebied. Daarnaast kan ook de verstoringsgraad in kaart gebracht worden. Hieronder worden enkele specifieke, niet limitatieve, onderzoeksvragen weergegeven.

- Hoe is de bodemopbouw?
- Wat is de graad van verstoring?
- Vanaf welke diepte manifesteren de archeologische sporen zich?
- Welke spoorcategorieën komen voor?
- Wat is de bewaringstoestand van deze sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren en behoren ze tot één of meerdere periodes?
- Zijn er archeologische sporen of bodemlagen aanwezig die getuigen van vorige gebruiksfases van het huidige gebouw?
- Zijn er archeologische sporen of bodemlagen aanwezig die getuigen van oudere bebouwing?
- Zijn er indicaties omtrent artisanale activiteiten of aanwijzingen voor andere functionele eigenschappen?
- Wat is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap?
- Kan een archeologische site uitgesloten worden?
- Is behoud in situ mogelijk?
- Is een vervolgonderzoek noodzakelijk, en zo ja, wat is de afbakening en aan welke modaliteiten (strategie, onderzoeksvragen) moet dit voldoen?

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

Uit het verslag van resultaten kwam naar voor dat verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten en -sleuven de meest aangewezen methode is om het plangebied te onderzoeken. De afbakening van het onderzoeksgebied is te vinden op de boven- en onderstaande figuren. De voorziene onderzoeksmethode moet niet uitgevoerd worden indien de geplande werken alsnog niet zullen plaatsvinden.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van de hieronder beschreven methode dient te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling gefundeerd kan beantwoord worden.

- Randvoorwaarden

Voorafgaand het archeologisch onderzoek dienen de aanwezige obstakels gewijzigd te worden. Hierbij worden ingrepen in de bodem zoveel als mogelijk vermeden. Uitbraak van de bestaande vloeren maakt deel uit van het archeologisch vooronderzoek.

Aangezien het vooronderzoek plaatsvindt in en nabij een historisch gebouw, wordt de nodige aandacht besteed aan de veiligheid van het archeologisch team en de stabiliteit van het gebouw. De nodige afspraken rond grondverzet/-stockage/-afvoer, afscherming van de onderzoeksputten, nutsleidingen, e.d. worden voorafgaand het onderzoek gemaakt tussen de erkende archeoloog en de bouwheer.

- Proefputten en -sleuvenonderzoek

Teneinde na te gaan of er archeologisch relevante grondsporen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied, dient gebruik gemaakt te worden van de inplanting van verschillende proefputten en proefsleuven in het onderzoeksgebied. Deze putten en sleuven bevinden zich op de plek waar de bodemingrepen zijn gepland.

Conform de Code van Goede Praktijk versie 4.0, hoofdstuk 8.6.3. *Proefsleuven en proefputten op sites met complexe verticale stratigrafie* dient met volgende bepalingen rekening gehouden te worden:

- Proefsleuven hebben tot doel een (voornamelijk horizontaal) ruimtelijk inzicht in de archeologische site te verwerven, proefputten hebben tot doel een zicht te krijgen op de stratigrafische opbouw van de te onderzoeken zones.
- Hierbij worden:
  → proefsleuven: enkel aangelegd tot op het eerste archeologisch leesbare niveau (opgravingsvlak) met als doel een horizontaal ruimtelijk inzicht van de archeologische site te verwerven;
- → proefputten: aangelegd met een opgravingsvlak per archeologisch relevant niveau om een zicht te krijgen op de verticale stratigrafische opbouw van de te onderzoeken zones. Elke proefput wordt gezien als een beperkte opgraving en wordt zodanig geregistreerd. Van proefputten wordt in de regel de volledige stratigrafische sequentie onderzocht. De diepte

van de proefput omvat alle aanwezige sporen, voor zover dit relevant is voor de vraagstellingen van het onderzoek. Na het opgraven van elk vlak wordt geverifieerd, op basis van de vaststellingen uit de putwanden en door middel van lokale verdiepingen van het opgravingsvlak, of er zich dieperliggende niveaus met archeologische sporen of vondsten voordoen. In voorkomend geval wordt een nieuw opgravingsvlak aangelegd en onderzocht.
Indien de diepte van de proefput de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie niet bereikt, worden per proefput enkele boringen of sonderingen tot in de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie geplaatst om de stratigrafie in kaart te brengen, indien dit relevant is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen

- Een combinatie van proefsleuven en proefputten behoort tot de mogelijkheden indien dit leidt tot een optimale informatieverwerving.

Er wordt voorgesteld om de zones waar minder diepe bodemingrepen gepland zijn te onderzoeken door middel van proefsleuven en enkele beperkte proefputten, en de zones met diepere bodemingrepen door middel van een proefput.

Volgende inplanting van proefsleuven en proefputten wordt voorgesteld:

1) Voortuin: locatie van de aan te leggen nutsvoorzieningen

In deze zone wordt één proefput van 3 x 3m aangelegd, ter hoogte van de plek waar de hemelwater- en septische put worden voorzien (oranje op figuur 2). Conform de bepalingen uit de Code voor Goede Praktijk versie 4.0 wordt de proefput onderzocht tot op de moederbodem (= volledige stratigrafische sequentie). Indien deze moederbodem bvb. wegens veiligheidsredenen niet wordt bereikt bij het uitgraven van de put, dan kan naar de volledige stratigrafische sequentie gepeild worden via boringen.

Voor de uitvoering van het onderzoek wordt verwezen naar hoofdstuk *8.6.1. Proefsleuven en proefputten generiek* en *8.6.3. Proefsleuven en proefputten op sites met complexe stratigrafie* van de Code van Goede Praktijk versie 4.0. Het onderzoek van de proefput wordt aanzien als een opgraving. Voor de uitgraving tot op het eerste vlak en de afgraving van homogene puin- of ophogingslagen wordt gebruik gemaakt van een graafmachine met een niet-getande graafbak. De verdieping naar een volgend vlak gebeurt pas als het bovenliggende vlak geregistreerd en onderzocht werd.

De put wordt na het onderzoek terug gedicht. Eventuele sporen worden afgedekt met geotextiel, waarboven een pakket aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men het archeologische niveau nadert.

2) Binnentuin: locatie van de aan te leggen nutsvoorzieningen

In deze zone wordt één proefput van 3 x 3m aangelegd, ter hoogte van de plek waar de 4 gegroepeerde hemelwaterputten worden voorzien (groen op figuur 2). Conform de bepalingen uit de Code voor Goede Praktijk versie 4.0 wordt de proefput onderzocht tot op de moederbodem (= volledige stratigrafische sequentie). Indien deze moederbodem bvb. wegens veiligheidsredenen niet wordt bereikt bij het uitgraven van de put, dan kan naar de volledige stratigrafische sequentie gepeild worden via boringen.

Voor de uitvoering van het onderzoek wordt verwezen naar hoofdstuk *8.6.1. Proefsleuven en proefputten generiek* en *8.6.3. Proefsleuven en proefputten op sites met complexe stratigrafie* van de Code van Goede Praktijk versie 4.0. Het onderzoek van de proefput wordt aanzien als een opgraving. Voor de uitgraving tot op het eerste vlak en de afgraving van homogene puin- of ophogingslagen wordt gebruik gemaakt van een graafmachine met een niet-getande graafbak. De verdieping naar een volgend vlak gebeurt pas als het bovenliggende vlak geregistreerd en onderzocht werd.

De put wordt na het onderzoek terug gedicht. Eventuele sporen worden afgedekt met geotextiel, waarboven een pakket aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men het archeologische niveau nadert.

3) Achtertuin: locatie van de aan te leggen verharding tegen de oostgevel van het gebouw

In deze zone worden 2 proefsleuven van 4m lengte aangelegd, in de zone waar de verharding wordt voorzien (rood op figuur 2). Omdat de sleuven dicht tegen de oostgevel komen te liggen, wordt in het kader van de stabiliteit van deze gevel geopteerd voor 2 aparte, korte sleuven en niet voor 1 lange doorlopende sleuf. De sleuven zijn 1,5 à 2m breed. Conform de bepalingen uit de Code van Goede Praktijk versie 4.0 worden de sleuven aangelegd tot op het eerste archeologische niveau.

In deze sleuven wordt op de plaats waar het minste verstoring wordt vastgesteld minstens één proefput aangelegd, om te peilen naar eventuele onderliggende archeologische lagen en sporen, en de aard, diepte en bewaringstoestand ervan. Conform de bepalingen uit de Code voor Goede Praktijk versie 4.0 worden de proefputten onderzocht tot op de moederbodem (= volledige stratigrafische sequentie). Indien deze moederbodem bvb. wegens veiligheidsredenen niet wordt bereikt bij het uitgraven van de put, dan kan naar de volledige stratigrafische sequentie gepeild worden via boringen.

Voor de uitvoering van het onderzoek wordt verwezen naar hoofdstuk *8.6.1. Proefsleuven en proefputten generiek* en *8.6.3. Proefsleuven en proefputten op sites met complexe stratigrafie* van de Code van Goede Praktijk versie 4.0. Het onderzoek van elke proefput wordt aanzien als een opgraving. Voor de uitgraving tot op het eerste vlak en de afgraving van homogene puin- of ophogingslagen wordt gebruik gemaakt van een graafmachine met een niet-getande graafbak. De verdieping naar een volgend vlak gebeurt pas als het bovenliggende vlak geregistreerd en onderzocht werd.

De sleuven en putten worden na het onderzoek terug gedicht. Eventuele sporen worden afgedekt met geotextiel, waarboven een pakket aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men het archeologische niveau nadert.

4) In het gebouw: in de kamers waar de vloeren worden heraangelegd

In gebouw worden 3 proefsleuven van 4m lengte aangelegd, één in elke gebouwvleugel (blauw op figuur 2). Deze sleuven zijn 1,5 à 2m breed. Conform de bepalingen uit de Code van Goede Praktijk versie 4.0 wordt deze sleuf aangelegd tot op het eerste archeologische niveau.

In deze sleuven wordt op de plaats waar het minste verstoring wordt vastgesteld minstens één proefput aangelegd, om te peilen naar eventuele onderliggende archeologische lagen en sporen, en de aard, diepte en bewaringstoestand ervan. Conform de bepalingen uit de Code voor Goede Praktijk versie 4.0 worden de proefputten onderzocht tot op de moederbodem (= volledige stratigrafische sequentie). Indien deze moederbodem bvb. wegens veiligheidsredenen niet wordt bereikt bij het uitgraven van de put, dan kan naar de volledige stratigrafische sequentie gepeild worden via boringen.

Voor de uitvoering van het onderzoek wordt verwezen naar hoofdstuk *8.6.1. Proefsleuven en proefputten generiek* en *8.6.3. Proefsleuven en proefputten op sites met complexe stratigrafie* van de Code van Goede Praktijk versie 4.0. Het onderzoek van elke proefput wordt aanzien als een opgraving. Voor de uitgraving tot op het eerste vlak en de afgraving van homogene puin- of ophogingslagen wordt gebruik gemaakt van een graafmachine met een niet-getande graafbak. De verdieping naar een volgend vlak gebeurt pas als het bovenliggende vlak geregistreerd en onderzocht werd.

De sleuven en putten worden na het onderzoek terug gedicht. Eventuele sporen worden afgedekt met geotextiel, waarboven een pakket aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men het archeologische niveau nadert.

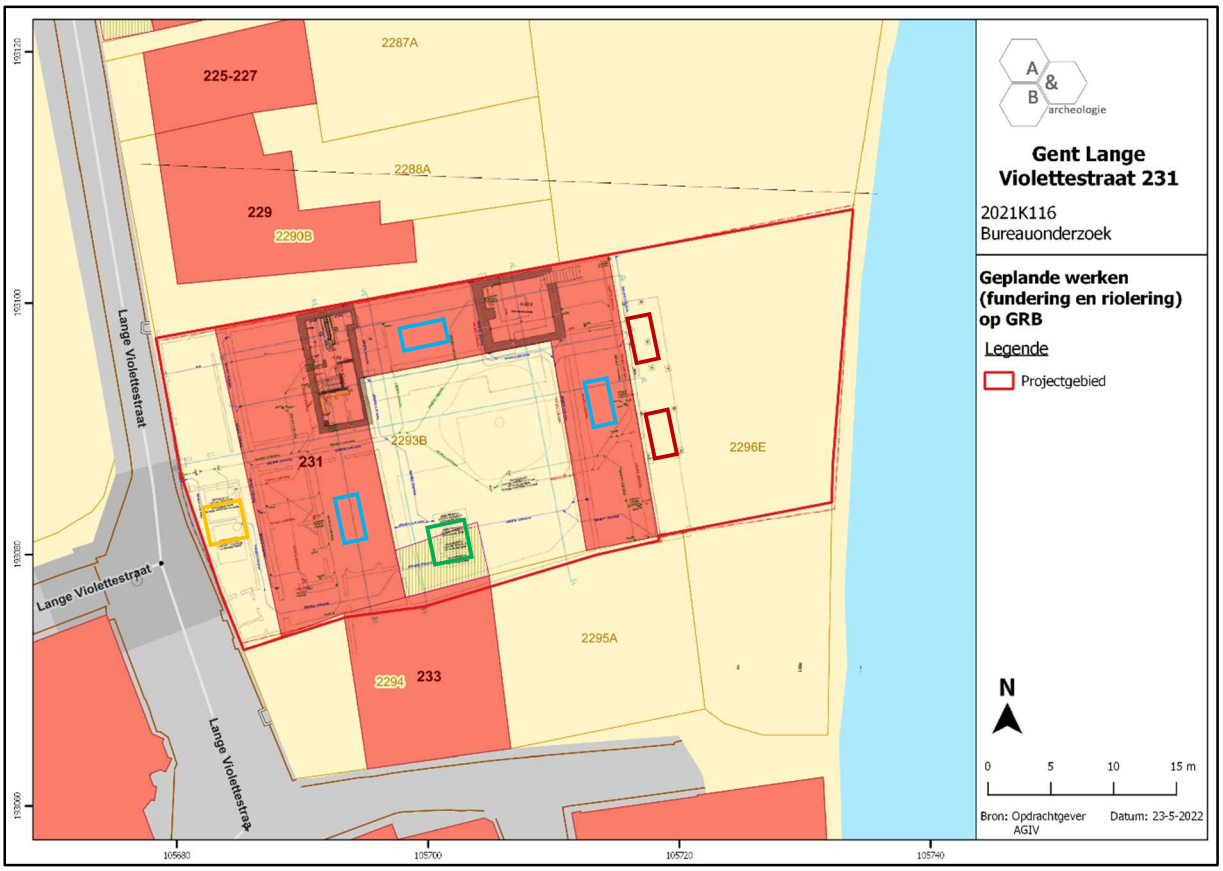

Figuur 2 Geplande werken funderingen en riolering, geprojecteerd op de kadasterkaart, met aanduiding van de proefputten en -sleuven (bron: geopunt.be en initiatiefnemer).

Met de proefsleuven en -putten wordt er minder dan 12,5% van de onderzoekszone onderzocht; voor een site in stadscontext, met een complexe stratigrafie, is het halen van dit streefcijfer echter geen vereiste om gefundeerd uitspraken te kunnen doen over het archeologisch potentieel van het terrein.

5. Gewenste competenties

Het team voor het proefsleuvenonderzoek moet bestaan uit minstens 2 archeologen met minstens 40 werkdagen veldervaring met proefsleuvenonderzoek. Minstens 1 van deze archeologen dient ervaring te hebben met onderzoek van meerperiodesites. Minstens 1 van deze archeologen dient minstens 200 werkdagen ervaring te hebben met onderzoek in stedelijke contexten. Indien natuurlijke aardkundige eenheden in stratigrafisch primaire positie aanwezig zijn, wordt een aardkundige of assistent-aardkundige ingezet. Indien er menselijke begravingen worden aangetroffen, kan het aangewezen zijn om een fysisch antropoloog in te schakelen.

6. Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn geen voorziene afwijkingen.